

בניין חוסן האומה בשגרה ובעת משבר: חיזוק מוסד הרבנות הראשית לישראל וחיזוק שלד רבנות הקהילה – התבוננות הגותית והלכתית

הרב אברהם קרסנטי

א. מבוא

- ב. רבנות מהי? – תפקיד הרבנים להיות הוגי דעות
- ג. בניית חוסן האומה – הצעת דרכי פעולה לחיזוק הרבנות
- ד. בניית שלד החינוך – רבנות קהילה, מאז ולתמיד
- ה. סיכום – שררה שהיא עבודת

א. מבוא

זכינו להיוולד ולחיות בדור של התורה הגואלת ולקיים את תפילת רבותינו: "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים".¹⁵³ מציאות זו מאתגרת לא רק את כל חלקי העם הנדרשים עתה לחזור לחיים משותפים אחרי כאלפיים שנות גלות, אלא גם ובעיקר את השלד החינוכי של עם ישראל בארצו: ההורים, המחנכים והרבנים. מצד אחד, האומה הישראלית מתעוררת מתרדמתה¹⁵⁴ אחרי גלות ארוכה, חוזרת לארצה, לשפתה, לעצמאותה, לחיי עם בארץ החיים במקום לחיי מועצה דתית בבית הקברות של הגולה, המסתכמים בבתי כנסת, מסעדות כשרות, מקוואות ותורה פרטית. ברוך ה', ניתן היום לקיים מצוות כלליות שלא ניתן היה לקיימן בגלות.¹⁵⁵ מצד שני, מעמד הרב בכלל, ורב הקהילה בפרט, נקלע למשבר ולאתגרים שלא הכרנו בדורות קודמים:

¹⁵³ תפילת שמונה עשרה.

¹⁵⁴ על פי ספר אורות, ישראל ותחיתו.

¹⁵⁵ מצוות התלויות בארץ, מצוות הקהל, דיני צבא ומלחמה ועוד.

לבושתנו, "הרב גוגל" אשר די בכל אתר ואתר, הופך להיות מרא דאתרא, ומושג שימוש תלמידי חכמים¹⁵⁶ כבר אינו ניכר בציבור. התורה הופכת להיות ידיעתית ולא חווייתית, אינפורמטיבית ולא אמיתית, תורת ספר ולא תורת חיים.¹⁵⁷

גם המלחמה המתמדת בין תרבות המערב לבין ערכי תורת ישראל מוסיפה טשטושים בתובנות בסיסיות, כגון הגדרת התא המשפחתי, ופורצת גבולות.¹⁵⁸ נדמה שיש צורך אמיתי וחיוני להחזיר את העטרה ליושנה¹⁵⁹ ולחזק את מוסד הרבנות בכל מעגליו השונים, כפי שמרן הראי"ה קוק זצ"ל תכנן לממש בעודו בוולוז'ין: מצד אחד הרבנות הראשית לישראל עבור שאלות הנוגעות בקיום האומה, ומצד שני הרבנות המקומית, הקהילתית והעירונית, עבור שאלות הנוגעות בקיום השגרה. לצערנו, כדברי רבותינו בסוף מסכת סוטה,¹⁶⁰ מוסד הרבנות מצטמק ורע לו בעיני ציבורים שלמים, כולל דתיים, וכל אחד חושב את עצמו מחליף ראוי למוסד הרבנות הראשית והמקומית, הן בכשרות הן בנישואין הן בשאר אבני היסוד של קיום האומה. בשבוע שחל בו תשעה באב אנחנו כואבים על חורבן בית מקדשנו עקב שנאת חינוס. אך חשוב לא פחות שלא נתבלבל בין התוצאה לבין הסיבה, בין הסימפטום לבין המחלה, בין העיקר לבין הטפל: השנאה התחילה מערעור על סמכות הסנהדרין ועל מערכת המשפט שעל פי תורתנו הקדושה, וזה הוליד אין-ספור קבוצות רוחניות או מיסטיות כביכול,¹⁶¹ שהחזקה בהן הייתה הנצרות. מאמר זה הוא ניסיון צנוע לתת פרספקטיבה הגותית וגם הלכתית בכל הנוגע לצורך חיזוק מוסד הרבנות בישראל מצד אחד, בדור שבו יש גם נשמות גדולות¹⁶² וגם בלבול בחיפוש אחר כיוונים פסאודו-תורניים, ומצד שני חיזוק משלים של מיקום רבנות הקהילה בחברה הישראלית המתחדשת.

¹⁵⁶ החלק החמישי של השולחן ערוך, אותו חלק שלא נכתב כי הוא בגדר תורה שבעל פה שלומד אדם מרבו.

¹⁵⁷ מכות כב ע"ב: "אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה, ולא קיימי מקמי גברא רבא".

¹⁵⁸ עיין בספרו המצוין של הרב יחזקאל גרינולד, "ואבדיל אתכם מן העמים – מלכוד הערבוביה", בנושא ערבוביה בין גברים ונשים, קודש וחול, נגלה ונסתר ועוד.

¹⁵⁹ יומא סט ע"ב: "דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו עטרה ליושנה".

¹⁶⁰ משנה, סוטה ט, טו.

¹⁶¹ צדוקים, קראים, נוצרים, רפורמים ועוד... כולם התחילו בערעור על סמכות הסנהדרין של אותו הדור, כלומר על תורה שבעל פה.

¹⁶² על פי מאמר הדור.

ב. רבנות מהי? – תפקיד הרבנים להיות הוגי דעות

תפקיד הרבנות לצערנו לא תמיד ברור לכל מי שעוסק במלאכה, במיוחד בתקופה זו של הופעת התורה הגואלת. כוונות רצויות לא מלוות תמיד במעשים רצויים¹⁶³ לאומה ולדור. הצורך ההולך וגדל של חזרה לחינוך הישראלי הטבעי נזנח לפעמים לטובת "מעשיות" לא מתאימה לאותם המחנכים. השקעת כוחות הנפש הפנימיים במעשים במקום השקעתם בדעות, הביאה למצב שבכל התמודדות נוספת וניסיון ששולח לנו ריבונו של עולם, חלקים גדולים באומה התרגלו לשאול מרוב מצוקה: 'אז מה עושים עכשיו?' במקום לשאול: 'אז מה צריכים לחשוב?' מהן הדעות הנכונות והעקרונות הנכונים אשר על פיהם נגיע בעתיד אל המעשים הרצויים ואל הפתרונות האידאליים?'. רבינו הרמב"ם, גדול המחנכים, רמז לכך בכך שהתחיל את יצירתו ההלכתית הענקית – משנה תורה – דווקא בהלכות יסודי התורה ובהלכות דעות, לפני שניגש לבאר הלכות מעשיות. גם מרן הראי"ה קוק זצ"ל כבר התייחס לסוגיה זו לפני כמאה שנה בכתבו כך:¹⁶⁴

כשאני בעצמי מוצא את עבודת הרבנים לא בתוכן המעשי של בנין-האומה החמרי, כי אם בהשפעתם לחבב את הדעות, המביאות לאימוץ וסידור אורגני לאומי, לחזק את ההכרה הלאומית, ולאמץ ידיים רפות של פועלים מוכשרים לעבודה זו, לעדן את המחשבות ולחדדן ולהרבות בהן אמונה אמיצה ועמוקה משפעת הגיוני-קודש האצורים בנשמתם, ולהעלות בזה את התחיה הלאומית כולה למרומי הקודש שמשם לוקחה. אבל העבודה בפועל, השיח-והשיג עם רבי-מלוכה ואדירי-הפוליטיקה, אם מזדמן הדבר שימצאו לנו רבנים, שגם להם יד ושם בעבודות כאלו אינם כמובן, גרועים משאר בני-אדם בתור יהודים נאמנים לעמם, אבל לא מטעם התפקיד של הרבנות.

וכבר דייקו והעמיקו רבותינו בהסבירם את ביטוייו של הרב זצ"ל:¹⁶⁵

כי אם – מוצא אני את תפקיד הרבנים, את עבודת הרבנים... בהשפעתם – הרבנים, תפקידם להשפיע. משפיעים רוח, משפיעים אמונה, מחשבות, משפיעים אידאליים... בהשפעתם לחבב את הדעות, המביאות לאימוץ וסידור

¹⁶³ על פי ספר הכוזרי, פתיחה למאמר ראשון: "כוונתך רצויה ומעשיך אינם רצויים".

¹⁶⁴ הראי"ה, אגרות הראי"ה, חלק ב, אגרת תשכו, עמ' שכד.

¹⁶⁵ ראה מאמר "עבודת הרבנים בישראל", מתוך החוברת "אזור ישראל בגבורה" של מו"ר הרב צבי

אורגני לאומי. למדנו, אם כן, שלשם הקמת אומה, לבנותה, ישנו צורך באימוץ וסידור אורגני לאומי. זאת כולנו מבינים – ישנו צורך במשמעת לאומית וצריכה להיות הרגשה ותודעה ביחס לכך. אבל למדנו כאן חידוש גדול: ישנו צורך בדעות. דעות אשר תמלאנה את המחשבות והלבבות של העם, רוב העם לפחות, של החלק המכריע של העם. דעות אשר תוצאתן, פעולתן, היא להביא לאימוץ וסידור אורגני לאומי. ללא דעות אלו לא תתקם האורגניות הלאומית – המכונה לא תפעל מאליה.

במלאת 116 שנה להופעת התורה הגואלת (תרס"ד),¹⁶⁶ עלינו לשאול את עצמנו מה הן הדרכים הרצויות בימינו על מנת שדעות אלה תמלאנה את המחשבות והלבבות של הדור, ומה הם הכלים המתאימים לעבודה החינוכית? דרכי החינוך רבות הן, וחובת המלמדים להסביר לפי הבנתם ולהתריע על כל דבר שנוגד את תורתנו הקדושה. אך הגישה לאומה ולמנהיגיה מסובכת ותובעת מלאכת מחשבת בהבחנת השאיפות: חינוך לפרט וחינוך לכלל, לימוד תורה שבכתב ולימוד תורה שבעל פה, הוספת קומה למציאות העכשווית והכנת הדורות הבאים, אזהרות וחיזוקים, פנייה לציבורים שונים כל אחד בשפתו וברמתו, דוגמה אישית ומסירות נפש, שיעורים דיונים והסברה,¹⁶⁷ איגרות מאמרים וגילויי דעת. כל אלו ועוד רבים נדרשים כדי להביא לשינוי מגמה ולהטבת המציאות.

¹⁶⁶ מרן הראי"ה קוק זצ"ל עלה ארצה בשנת תרס"ד, או בלשון בנו יחידו מרן הרצי"ה קוק זצ"ל בשנת תסד"ר, כלומר עלה ארצה והתחיל לעשות סדר.

¹⁶⁷ עיין בדברי רבנו הרצי"ה זצ"ל בפגישתו עם ראשי גוש אמונים בספר "להלכות ציבור", עמ' רנא, והמובאים בסוף הספר, ב"שער הזכרון – הוא היה אומר".

ג. בניית חוסן האומה – הצעת דרכי פעולה לחיזוק הרבנות

נושא חיזוק מוסד הרבנות בישראל וחיזוק משלים של חוסן האומה על ידי רבנות קהילה, הוא נושא שאין חשוב ממנו בדור שלנו, הזקוק למחנכים של התורה הגואלת. יש לנושא זה היבטים רבים, אך ניתן לחלקו לשישה תתי-נושאים, שבהם נדון בקצרה:

1. "וְאִשְׁיָבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה"¹⁶⁸ – חיזוק מוסד הרבנות
2. "דְּבַר אֶחָד לְדוֹר וְאֵין שְׁנַי דְּבָרִים לְדוֹר"¹⁶⁹ – חיזוק הרבנות הראשית לישראל
3. "מִפְּנֵי שִׁבְהָ תִקּוּם" – חיזוק כבוד תלמידי חכמים וריבוי שלום
4. "שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ": החיוב להעמיד מרא דאתרא (אמונית, מוסרית והלכתית)
5. "אָרוּר מְסִיג גְּבוּל רְעֵהוּ" – כבוד הדדי בין רבנים
6. "עֲשֵׂה לָךְ רַב" – בירור החיוב לקביעת רב מובהק

1. חיזוק מוסד הרבנות

צורכי הדור והשעה כחלק מתהליך חזרתנו לתורה הגואלת מחייבים בנייה מחדש וחיזוק מוסד הרבנות. האתגרים רבים ויש לחזק את השלד הלאומי – מוסד הרבנות. תכנית ההתנתקות, נוסף על הזעזוע שזעזעה את הציבור הדתי-הלאומי, הבלטיה בצורה מחרידה את הצורך הדחוף בבירור בין סמכות מקובלת כפי שצריכה להיות על פי התורה, לבין המשך השיטה של "סופרמרקטים של דעות" בשם התורה, המסתמכות (או לא...) על מקורות הלכתיים. רק תלמידי חכמים אמיתיים,¹⁷⁰ המהווים את עמוד השדרה של האומה הישראלית הבריאה והטבעית בארצה, יכולים להתמודד עם סוגיות הדור והשעה ולכוון את עמנו בדרכה של תורה, באבחנה בין המקור לבין

¹⁶⁸ ישעיהו א, כו: "וְאִשְׁיָבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבַתְחַלָּה אַחֲרַי כֵּן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצֶּדֶק קָרְיָה נְאֻמָּה".

¹⁶⁹ סנהדרין ח ע"א. עיין גם בספר "איש אשר רוח בו, פרקי מנהיגות ישראלית", פרק "דְּבַר אֶחָד לְדוֹר – הנהגה ריכוזית", עמ' 67.

¹⁷⁰ הרצ"ה זצ"ל, שיחות הרב צבי יהודה זצ"ל, גיליון 74, עמ' 9, כבוד הרבנות, "דמות אידיאלית של רב": "שאלה: מה הדמות האידיאלית של רב בישראל בימינו? תשובה: רב צריך להיות גאון בתורה, צדיק במעשיו ומקדש השם במידותיו, שידע להשפיע על הציבור, ולדבר אליו בשפתו ולהיות מעורה בתוך העם. רב המקדש את השם במידות, עליו נאמר 'ישראל אשר בך אתפאר' (על פי ישעיהו מט, ג). בשיבת 'מרכז הרב' אנו משתדלים להכשיר רבנים כאלה". מובא גם בהקדמה לספר "במערכה הציבורית".

התוצאה. ישנו צורך חיוני של העמדת תלמידי חכמים אמיתיים בכל יישוב, בכל עיר, בכל שכונה, בכל בית כנסת, מרא דאתרא ורב מובהק לכל אחד מאיתנו.

2. חיזוק הרבנות הראשית לישראל

"דָּבָר אֶחָד לְדוֹר וְאֶין שְׁנַי דְּבָרִים לְדוֹר". הגמרא במסכת סנהדרין (ח ע"א) מביאה סתירה לכאורה בין שני פסוקים בפרק לא בחומש דברים: בפסוק ז נאמר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוָשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כֹּל יִשְׂרָאֵל חֶזֶק וְאֶמְץ כִּי אֶתָּה תְּבֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ". אומר רש"י בגמרא: "משמע גם אתה כאחד מהן". בפסוק כג נאמר: "וַיִּצַו אֶת יְהוָשֻׁעַ בֶּן נֹון וַיֹּאמֶר חֶזֶק וְאֶמְץ כִּי אֶתָּה תְּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ". אומר רש"י: "משמע שררה נוהג עליהן". מהפסוק הראשון משמע שיהושע מצווה להנהיג את הכניסה לארץ יחד עם זקני העם, ואילו מהפסוק השני משמע שעל יהושע לבדו להנהיג, לעמוד בראש העם ולהנהיגם בכניסתם לארץ. מתרצת הגמרא: "אמר רבי יוחנן אמר לו משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם" – זו ההווה אמיןא, כפי שמדריך משה רבנו את יהושע, להנהיג יחד עם הזקנים. אלא שאין דעת המקום נוחה מהדרכה זו. ומכאן אנו באים להוראה האלוהית שבפסוק השני – "אמר לו הקב"ה טול מקל והך על קדקדם, דָּבָר אֶחָד לְדוֹר וְאֶין שְׁנַי דְּבָרִים לְדוֹר". רש"י: "דָּבָר אֶחָד – מנהיג אחד".

סוגיות הדור והשעה תובעות התייחסות תורנית אחידה ויחידה לעיונו ולפתרונו, ועלינו לכבד ולחזק את הרבנות הראשית לישראל, ובמיוחד שהאומה זקוקה לקול אחד, ואינה יכולה להבין את עומק המחלוקות בין רבותינו תלמידי החכמים, אשר גורמות לבלבול ולספקות בין החלקים השונים של העם. הדרכת התורה היא כי בראש כל הנהגה ציבורית בישראל יעמוד מנהיג אחד בלבד.

3. חיזוק כבודם של תלמידי החכמים

"מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָת פְּנֵי זָקֵן".¹⁷¹ "יכול זקן אשמאי ת"ל זקן, אין זקן אלא שקנה חוכמה".¹⁷² "כל תלמיד חכמים מצווה להדרו ואף על פי שאינו רבו. שני' מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָת פְּנֵי זָקֵן", זה שקנה חכמה. ומאימתי חייבין לעמוד מפני החכם, משיקרב ממנו בארבע אמות עד שיעבור מכנגד פניו".¹⁷³ נשים לב כי גדול המחנכים, מורנו הרמב"ם, נהג תמיד לכנות אנשי תורה "צורבא מרבנן", כלומר "תלמיד חכמים", ולא "תלמיד חכם". מאי נפקא מינה? אם אומרים לאדם שהוא תלמיד חכם, עלול הוא

¹⁷¹ ויקרא יט, לב.

¹⁷² רש"י שם.

¹⁷³ רמב"ם, הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה א.

לחשוב ח"ו שאין עוד צורך שילמד מרביתו, שהרי הוא חכם. כותב הרמב"ם "תלמיד חכמים", נשאר תלמיד, תמיד! כלומר, מצד הקהל צריכה להיות נטייה טבעית לכבוד תלמידי חכמים, אך מצד החכם צריכה להיות ענווה שהוא משרת את האומה.

4. חיזוק מעמד מרא דאתרא

"שִׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ".¹⁷⁴ כותב על כך רבי חיים פלאגי:

ומלבד זה שיש מצות עשה מן התורה להעמיד דיין ושופט בכל מדינה ומדינה ובכל עיר כדכתיב "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", והגם שכתב הרמב"ם¹⁷⁵ דאין אנו חייבים להעמיד בתי דינים קבועים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא דווקא בא"י בלבד, אבל בחו"ל אינן חייבים להעמיד ב"ד בכל פלך ופלך שנאמר 'תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוהיך נותן לך לשבטיך' כו' כמו שיע"ש, זהו דווקא להעמיד בתי דינים קבועים שהם ב"ד הגדול או סנהדרין קטנה, אבל להעמיד איש על העדה בכל מקום ומקום שישראל דרים שם איכא חיוב ומצות עשה מן התורה להעמיד להם איזה חכם בקי בדינים להורות להם את הדרך אשר ילכו בה ולא יכשלו באיסור וח"ו יבואו לשכחת התורה מהם וזה השכל והסברה מחייבו. ומי שרוצה להתנגד לזה, הרי הוא עתיד ליתן את הדין כי הוא גורם תקלות רבות ומכשולות וחטאים רבים ועצומים ה' יצילנו מעונשו כי חטא הרבים תלוי בו וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו שיהיו דברינו נשמעים ויעשו פירות ופירי פירות פרי צדיק עץ חיים.¹⁷⁶

5. כבוד הדדי בין רבנים והסגת גבול

כבוד הדדי בין רבנים, וגם זהירות בהסגת גבול, הם תנאי הכרחי להצלחה בתפקיד הרבנות. גם אם רב מסוים הוא גברא רבה ובעל כשרונות, הפרעות מבחוץ יכולות למנוע ממנו למלא את שליחותו ואת בניית הנפש של קהילתו. למשל כאשר מגיע רב מחליף, ברור שהרב הקודם אשר החליט לעזוב חייב לפנות מקום, להתנתק מהקהילה, להפסיק לתת שיעורים אצל בעלי בתים של אותה קהילה. זאת על מנת לאפשר למחליפו לבנות את הקשר החם והחדש עם הקהילה ומתוך כך גם את מנהיגותו.

¹⁷⁴ דברים טז, יח.

¹⁷⁵ הלכות סנהדרין פרק א הלכה ב.

¹⁷⁶ ספר תורה וחיים, מערכת ה', לא, דירה, עמ' כג.

לימדונו רבותינו כי רבות נכתב על נושא זה של הסגת גבול¹⁷⁷ של מורה הוראה, הן אצל רבותינו הראשונים הן אצל רבותינו האחרונים, והמקורות כה רבים שקשה לזכור את כולם, ורק מעט מוכרים כמו החתם סופר, תשובות המהר"ם שיק,¹⁷⁸ המהר"י אסאד, תשובות הריב"ש,¹⁷⁹ תשובות התשב"ץ,¹⁸⁰ הציץ אליעזר,¹⁸¹ וכמובן החפץ חיים המביא סיפור שהיה בירושלים והרחיב הרבה על תוצאות התנהגות שכזו, ועוד מקורות ושמות רבים. יתרה מזאת, גם לפי הנסתר הדברים חמורים, בכל מה שקשור ל"שורשי נשמות".¹⁸²

¹⁷⁷ "אָרוֹר מְסִיג גְּבוּל רְעֵהוּ וְאָמַר כָּל הָעַם אָמֵן" (דברים כז, יז).

¹⁷⁸ אורח חיים, סימן שיב. שם הוא מחזק את פסק החת"ס בעניין. עיין גם סימן שיג.

¹⁷⁹ סימן רעא.

¹⁸⁰ עיין שם סימן קסא, "קצת מצוה". מובא בספר משטר ומדינה בישראל, חלק ג, עמ' 1038, הערה 20. עיין עוד יורה דעה סימן רכד.

¹⁸¹ חלק יח, סימן נ. עיין שו"ת המבי"ט חלק ג סימן ר, וכן חלק ב סימן ד, ובשו"ת לבושי מכלול סימן יא. ועיין עוד בציץ אליעזר, חלק ג סימן כט פרק ה.

¹⁸² בעניין "שורשי נשמות" והקשר בין רב לתלמידו, עיין בין היתר במקורות הבאים: עירובין מז ע"ב: "אין מן הכל זוכה אדם ללמוד"; עבודה זרה יג ע"א: "אין אדם זוכה ללמוד מכל"; תוספתא ע"ז א, ח: "אין מכל אדם, אדם זוכה ללמוד, אלא ממי שיזכה לו"; תוספתא מו"ק א, יב: "אלא ממי שזוכה לו". ובפירוש חסדי דוד כתב שדבר זה תלוי בשורש מחצב הנשמות.

בפירוש מנחת ביכורים כתב: "ממי שיזכה לו מן השמים".

שו"ת הרדב"ז, חלק ג, סימן תתקי: "שאדם זוכה ללמוד ממי שדעתו נוחה בו ונפשו מתקשרת בנפשו".

ובמדרש ילקוט שמעוני, תהלים רמז תריד: "אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ממי שהוא חפץ". ועיין לשון דומה בתלמוד בבלי, עבודה זרה יט ע"א.

הרב עדין שטיינזולץ שליט"א, בספר פלא הדורות, עמ' 7: "לא מן הכל זוכה אדם ללמוד, משום כך, יש דרגות רבות במורה רב, והן בבחינת שרי עשרות, שרי חמישים, שרי מאות, ושרי אלפים, וכל אדם מוצא לעצמו את הרב הראוי לו מבחינתו ולפי שורש נשמתו".

בשו"ת דברי חנינא, לרב חנינא רוטנברג, גדרי תלמוד תורה, סימן ח עמ' מח: "יש חיוב על כל אדם להשיג את חלקו המיוחד לו בתורה, שאי אפשר לאחור להשיגו, וכמ"ש בצוואת רבי אליעזר הגדול, וכן בספר חסד לאברהם (מעין ב, נהר כא). וכתב בספר המקנה (בהקדמה, אות מד) שהרב הוא הוא זה שמלמד לתלמיד את חלקו בתורה. ואמרו חז"ל לא מן הכל אדם זוכה ללמוד, דהיינו, שלא מכל רב יוכל ללמוד את חלקו בתורה, רק מרב, שהוא משורש נשמתו. שזוכה אותו רב, להשיג חכמת תלמידו, רק בעבור שהולך ללמד אותו אח"כ ממנה".

בספר שלמי שמחה, חלק א, עמ' שכג-שכד: "בלתי אפשרי שיהיה לאדם תלמיד מובהק המעביר דברי תורתו ומלמדם לאחרים, אם אין לו השגות במה ששיג הרב, כי התלמיד מוכרח להיות קרוב אפילו במקצת להשגות הרב כדי שתדבק נפשו בנפש הרב, ויוכל לקבל ממנו כראוי באופן שיהיה נעשה תלמידו, לשם כך צריך שתהיה לתלמיד איזו אחיזה משורש נשמת הרב ותשוקה

ד. בניית שלד החינוך – רבנות קהילה, מאז ולתמיד

1. שלד רבני קהילה בתקופת המדבר

עם ישראל זקוק לאלפי מחנכים אשר יהוו את שלד האומה כפי שהיה בזמן משה רבינו ע"ה, ואם אז היו זקוקים "רק" ל-78,600 תלמידי חכמים עבור שישים רבוא,¹⁸³ "שְׁרֵי אֲלֹפִים שְׁרֵי מְאוֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרֹת", כשהמצב במדבר הוא של חממה תורנית, על אחת כמה וכמה שזקוקים אנחנו, בדור התחייה, לרבנים ראשיים, רבני עיר, רבני שכונה ורבני בית כנסת, בכמות ובאיכות. על מנת לממש מטרה זו לא די שיתרבו תלמידי חכמים היושבים על ספסלי הישיבות, אלא יש צורך בבניית תכניות תומכות, היכולות להוסיף לרבנים מכהנים את הכלים הנחוצים לדור מאתגר של תחיית האומה. תכנית מובילה בתחום זה היא תכנית ברקאי – רבנים מחברי קהילה.¹⁸⁴

עצמית לדרכו של הרב, ולכן לא זוכה אדם ללמוד מן הכל, אלא מרב שהוא **משורש נשמתו**, ולכן אמרו חז"ל **באבות (א, ו)**: 'עשה לך רב', דהיינו: כאשר תמצא רב שדבריו מנגנים על לבך, **תדע שהוא משורש נשמתך, ועשהו רב עליך**".

הרב דוד הכהן, הנזיר הירושלמי (מבוא לאורות הקודש) כותב על פגישתו הראשונה עם מרן הרא"ה זצ"ל: "מצאתיו עסוק בהלכה עם בנו... נשארתי ללון אצלם... והנה בבוקר השכם ואשמע קולות צעדים הנה והנה בברכות השחר, תפילת העקדה, בשר וניגון עליון 'משמי שמי קדם', 'וזכור לנו אהבת הקדמונים', ואקשיב, והנה נהפכתי לאיש אחר. אחרי התפילה, מיהרתי לבשר במכתב, כי יותר מאשר פיללתי – מצאתי, מצאתי לי רב". ועיין עוד בספר האיש נגד הזרם, עמ' פט. ובספר פנים יפות (במדבר ג, ד) להגאון בעל ההפלאה, רבי פינחס הורוביץ, כתב: "צריך ללמוד מפי רב שהוא שורש נשמתו" (והוא הגאון בעל ספר המקנה, שהביא דבריו לעיל בשו"ת דברי חנינא). ספר דרך פקודיך, מצות לא תעשה טו, עמ' רטו: "הנשמה משתוקקת ללמוד מאיש אשר הוא כולל איכותה (והמשכיל על זה בכתבי האריז"ל בענין ענפי הנשמות יביו הדבר), ולזה תמצא ענינים רבים הפוכים בין התלמידים של רבנים שונים, לא ראי זה כרי זה, הגם שכולם קרבת אלהים יחפצון. ובשבל זה צריכים להיות נזהרים מלגרוע מעלת צדיק האחר, כי אי שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד".

ספר אחד מלך העולם, עמ' 51: "החלוקה נעשית עפ"י שורשי הנשמות, וכל איש מקבל את התפקיד המתאים לו".

¹⁸³ שמות יח, כא-כג: "וְאֵתָהּ תַחֲזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשֵׁי חַיִּל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנִשֵּׁי אָמֶת שְׂנֵאֵי בְּצַע וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שְׁרֵי אֲלֹפִים שְׁרֵי מְאוֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרֹת. וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם, בְּכֹל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יְבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקַל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ. אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תַעֲשֶׂה וְצֹדֵק אֱלֹהִים יִכְלָתָ עִמָּד וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מִקְמוֹ יָבֵא בְּשָׁלוֹם".

סנהדרין יח ע"א: "תנו רבנן 'ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות' – שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים שנים עשר אלף שרי עשרות ששת ריבוא נמצאו דייני ישראל שבעת ריבוא ושמנת אלפים ושש מאות".

¹⁸⁴ **תוכנית ברקאי** – בית מדרש לרבני קהילות ארץ ישראל, <https://www.israelabbis.org>.

2. ברקאי - בית מדרש לרבני קהילות ארץ ישראל

לפני כמה שנים הוקמה מסגרת תורנית למדנית לרבני קהילה בשם ברקאי - בית מדרש רבני קהילות ארץ ישראל - בהנהגתם של הרב דוד פיין שליט"א ושל הרב שלמה סובול שליט"א. מגמת מסגרת זו היא חיזוק המעמד של רבני קהילה בארץ ישראל על ידי מגוון פעילויות ותכנית דו-שנתית של סדנאות. נכון להיום יש כבר כשמונים רבנים/דיינים מכהנים אשר עברו את מסלול ההשלמות של ברקאי, והמחזור הרביעי כבר הספיק לסיים שנה ראשונה של שכלול היכולות דרך הדרכות. לעומת ה'כוללים' לרבנות, שבהם לומדים ומתכוננים למבחני ההסמכה הרגילים של הרבנות הראשית לישראל, 'כולל ברקאי' מציע ערך מוסף רב על ידי מגוון רחב של קורסים המועילים לרב בקהילתו. התחומים מגוונים, החל משימוש תלמידי חכמים בתחומים ההלכתיים (פסיקה במראות, סדנאות בכשרות, מצוות התלויות בארץ) וכלה בתחומים קהילתיים יותר (גישור, דיבור מול קהל, שפת גוף ועוד). הלימוד אינו מסתכם במפגש שבועי, אלא מחייב קיום מטלות, לימוד עמיתים, השתתפות בכנסים ועוד.

3. הצורך בספרות רבנית ענפה בתחום רבנות קהילה

מסגרת הדרכה אינה מספקת, ויש להרחיב את הפעילות עם מגוון רחב של ספרות ופרסומים לכנסי רבנים. בשנים האחרונות, לאור האתגרים החדשים של דור התחייה שהוא גם דור המדיה והטכנולוגיה, התחילו רבנים מכהנים להוציא לאור ספרים בתחום רבנות הקהילה, תחום שזכה תמיד לתורה שבעל פה על ידי שימוש תלמידי חכמים, ועתה זוכה גם לתורה שבכתב, מין שיתוף של ניסיון מעשי עם עקרונות של מנהיגות יהודית. בין הספרים ניתן למצוא את סדרת הספרים של מו"ר הרב משה לוונטהל,¹⁸⁵ של מו"ר הרב יוסף זייני,¹⁸⁶ של רבנים נוספים,¹⁸⁷ וגם סדרה של ברקאי.¹⁸⁸

¹⁸⁵ עיין בספריו הנפלאים של הרב משה לוונטהל שליט"א, "שררה שהיא עבדות - סוגיות ברבנות קהילה", חלק א וחלק ב.

¹⁸⁶ בשנת תשס"ה זכיתי לערוך ולהוציא לאור שני ספרים ראשונים מתוך סדרת "עט לעשות" של מו"ר הרב יוסף זייני שליט"א, ובהם הדגש היה על שימוש בכלי זה של האיגרות העומד לרשות הרב. עט לעשות, חלק א - זמן ונפש; עט לעשות, חלק ב - חינוך וכבוד האומה, מהדורה ראשונה, אלול תשס"ה.

¹⁸⁷ הרב אברהם קרסנטי, "ודרשת וחקרת ושאלת היטב", חלק א, הוצאת ארז, מהדורה ראשונה, ה' באייר התשע"ד.

¹⁸⁸ יצאו כבר שלושה ספרים, מחזור א', ב' וג'.

ה. סיכום – שררה שהיא עבדות

מי שמתעתד לשרת את האומה הישראלית בתפקיד של רב קהילה ולמלא שליחות זו במסירות נפש, חייב לדעת מראש שתפקיד ציבורי זה הוא תובעני, עלול פעמים רבות להיות כפוי טובה, ויכול בהחלט לפגוע בתפקוד, הן של הרב הן של משפחתו. יותר מהיותה שררה, עבודה זו היא עבדות.¹⁸⁹ שלושה סוגי מנהיגות הם: 1. מנהיגות גלויה; 2. מנהיגות סמויה; 3. מנהיגות נרדפת.¹⁹⁰ השלישית היא ביטוי של כפיות טובה, ואליה הרב צריך להתכונן. אם בעבר הרבנות הקהילתית כללה תחומים רבים, כגון מילה, שחיטה, דיינות ועוד, הרי שהיום, בדור של הגאולה, יש עוד היבטים רבים המתוספים לעבודת הקודש. בניית האומה ובניית חוסנה דורשות מאיתנו להתעלות על עצמנו כדי להביא לאומה תורת חיים אמיתית, ובע"ה מתוך חיזוק המערכות של הרבנות הראשית לישראל ושל רבנות הקהילה תוכל האומה לחזור לחינוכה הטבעי ולהוציא מן הכוח אל הפועל את תפקידה הלאומי, הדתי והאוניברסלי. על זה אנחנו מתפללים שלוש פעמים ביום: "לתקן עולם במלכות שד-י".¹⁹¹

¹⁸⁹ עיין בספריו של הרב משה לוונטהל שליט"א.

¹⁹⁰ עיין גם בספר "איש אשר רוח בו, פרקי מנהיגות ישראלית".

¹⁹¹ תפילת "עלינו לשבח".